

וְלֵאדָה בְּנַת אֶלְמֶסְתֶּכְפִּי וְאַבְן זִידוֹן

הַמֶּתֶן וּרְק עִם רֵדֶת לַיִל בְּקֶרְנֵי

מבחר מכתמים

מערבית: עמרי לבנת

"ההיסטוריה של השירה הערבית הקלאסית מתחילה ומסתיימת בגבר. האישה המקרית מוטלת בה או כמקוננת על המת או כמי שמפתה את לב הגבר בשיר ובנגינה" (מתוך המבוא לאנתולוגיה "Classical Poems by Arab Women"). דמותה של המשוררת והנסיכה וְלֵאדָה בְּנַת אֶלְמֶסְתֶּכְפִּי (נולדה בקורדובה בתחילת המאה האחת-עשרה, נפטרה בקורדובה ב-1091) חריגה בנוף האנדלוסי; הן כאישה מפורסמת בחברה שגדוליה הם גברים, הן כמשוררת משכילה ומתריסה שמאתגרת בשירתה את תפיסת הנשיות של בנות תקופתה ומעמדה. למרות גדולתה של וְלֵאדָה, שמעה יצא למרחוק בעיקר בזכות קשריה עם המשורר אַבְן זִידוֹן (נולד בקורדובה ב-1003 ונפטר בקורדובה ב-1071), שהיה מגדולי משוררי אנדלוסיה הערבים. אהבת השניים הייתה מאז ועד היום מוקד עניינם של רכלנים וצופים בני התקופה, היסטוריונים, משוררים וחוקרים.

רבים משיריו של אבן זידון עוסקים במישרין או בעקיפין בדמותה של וְלֵאדָה; נוסף על מכתמים רבים שחיבר על וְלֵאדָה ולכבודה, שני השירים שהקנו לאבן זידון את מעמדו הספרותי, ה"נוניה" וה"קאפיה" (שירים המסתיימים בחרוז המבריא "ג'ן וקא"ף, בהתאמה), נכתבו בתקופת גלותו מקורדובה, ובשניהם דברי געגוע לאהובתו. לא נשתמרו שירים רבים של וְלֵאדָה, אך אלה ששרדו מעידים על עושרה הפיזי, על שנינותה ועל אומץ לבה.

שירת השניים זוכה לעניין מיוחד בזכות האפשרות המרתקת להיחשף לסיפורם בשני קולות, בקולו הקאנוני של אבן זידון, ובקולה של וְלֵאדָה, שאינו מקרי, אינו מקונן ואינו מנעים, אלא עצמאי ונועז. באסופה זו אביא מעט ממכתמי השניים, בצירוף הערות מבארות להבנת הסיפור והסגנון. תרגומים נוספים מתפארת שירת אבן זידון, וביניהם תרגום "הקאפיה" לוֹוֵלֵאדָה, יתפרסמו בגיליונות "הו!" הבאים. אני מודה מקרב לב לרוֹנֵן סוֹנִיס על הערותיו המחכימות לתרגומים אלה.

ע"ל

מכתמי ולאדה בנת אלמסתכפי

("חי אלהים, הלא נועדתי לגדלה...")¹

חי אלהים, הלא נועדתי לגדלה / והלוכי יהיר בכל אשר אצא.
חלקת לחיי שמורה רק למחמד לבי, / אף את נשיקותי יקח מי שירצה.

("אבן זידון, על כל מעלותיו...")

אבן זידון, על כל מעלותיו, / על לא עוון ועול התאנה לי:
הוא בז לי ומואס בי בבואי / כאלו באתי לסרס את עלי.²

("אבן זידון, על כל מעלותיו...")

אבן זידון, על כל מעלותיו, / שתו עורג למוט המכנסים,
ואם יראנו על צמרת דקל, / כאבאביל³ יפרש מיד כנפים.

("המתן ורק עם רדת ליל בקרני...")

המתן ורק עם רדת ליל בקרני, / אדע, צופן הליל סודותיו.
הלואי שרק הכוכבים יאירו / את הרקיע, לא מאורותיו.

("ואם באהבה תיטיב לבחר...")⁴

ואם באהבה תיטיב לבחר / תבחר באדונית, לא בשפחה.
ולא תזנח ענף מניב פרות / עבור ענף עקר, חף מפריחה.

¹ המשורר וההיסטוריון בן התקופה אבן בסאם מציין בחיבורו "אוצר נפלאות בני האי" כי שני בתי השיר נכתבו על בגדה של ולאדה, בית על כל כנף בגד.

² עלי: ממאהביו של אבן זידון.

³ אבאביל: ציפורים שמוזכרות בסורת הפיל בקוראן. בסורה מצוין כי הציפורים נשלחו על ידי הריבון לרגום באבנים בווערות את אנשי הפיל, הגנרל אברהא האתיופי וצבאו, ולסכל את מזימתו לכבוש את מכה.

⁴ מקורות מציינים כי אבן זידון אהב גם את שפחתה השחורה של ולאדה, עתבה, והיא המוזכרת בשיר.

מכתמי אבן זידון

"הו צבִיָּה הַמְרַבָּה חֲסָדִים בְּמַעֲוֹנָה..."

הו צבִיָּה הַמְרַבָּה חֲסָדִים בְּמַעֲוֹנָה⁵ / בְּלִבִּי, בְּנַפְשִׁי וּבְעֵינַי אֲנַצְרָה.
אֶהְבֶּת לְבָבִי נִגְלָתָה לְעֵינַי כֹּל, / לְעֵינֶיךָ נִגְלָתָה קִנְאָתְךָ שֶׁגִּבְרָה.
אֶהְבֶּה זֶה בִּינֵינוּ לְעַד לֹא תִרְחַק / אִם הָאֵשׁ בְּלִבִּי לְלִבְךָ לֹא זָרָה.

"מִבְּט חֲטוּף בְּךָ מִסְפֵּק אוֹתִי..."

מִבְּט חֲטוּף בְּךָ מִסְפֵּק אוֹתִי / וְדִי לִי וְהוֹתֵר רַק בְּמַחְוָה.
וְלֹא אֶסִּיג גְּבוּלוֹת בְּתִקּוּוֹתֵי / וְלֹא אֶרְחִיק לְצִפּוֹת בְּךָ בְּגִנְבָה.
מִמְבֹּטִי חֲשֹׁד אֲשֶׁמֹר נִפְשֶׁךָ, / אֲרוּמֶמְךָ מֵעַל כָּל מַחֲשָׁבָה.
וּמִמְבֹּט צוֹפִים אֲשֶׁמֹר נִפְשִׁי, / אִם אֵין חֲשָׁשׁ, אוֹלֵי אֵין אֶהְבֶּה.

"בְּלִטְפֶּךָ אֶת בְּשָׂרִי בְּלִטְפֶּךָ טְפָרִים..."

בְּלִטְפֶּךָ אֶת בְּשָׂרִי בְּלִטְפֶּךָ טְפָרִים / אֲנִי חֵשׁ שֶׁהָרוּחַ בְּגוּף נִמְסַכֶּת.
מִלְעֵיזִים זֹעֵמִים עַל שְׁבִתִּי לְצַדֶּךָ / וְגִחְלַת קִנְאָה אֶת חֲזֵם לוֹחֶכֶת.

"הַצְּבִי אֲשֶׁר הִגִּישׁ לִי אֶת הַיַּיִן..."

הַצְּבִי⁶ אֲשֶׁר הִגִּישׁ לִי אֶת הַיַּיִן / וּבִפְרָחִים וַיַּיִן כֹּה הַפְּלִיא –
מַיִן רְקוּ שְׁכַרְתִּי עַד אוֹר שַׁחַר / וּמִפְרָחֵי לַחֲיוֹ אֲרִיתִי לִי.

⁵ ביתה של ולאדה היה מקום מפגש למשוררי קורדובה וביניהם לאבן זידון.

⁶ הצבי: תיאור מקובל בשירת אנדלוסיה הערבית והעברית לנער יפה.